

РОЛЬ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У ВІДТВОРЕННІ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

В.І. Борейко, С.С. Скаковська

Національний університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

У статті досліджуються стан рекреаційного середовища Рівненської області, роль держави у відновленні природних компонентів та утриманні санаторно-курортних і оздоровчих закладів, залежність між рекреаціями та ефективністю відтворення людського капіталу, пропонуються механізми поліпшення рекреаційного середовища регіону.

Питання дослідження умов відтворення людського капіталу постійно привертають увагу провідних вітчизняних вчених. Так, Б. Данилишин та В. Куценко, досліджуючи роль інтелектуального потенціалу країни в економічному зростанні, відзначають: «Ефективне використання цього потенціалу вже в найближче десятиріччя могло б забезпечити високе зростання економіки, входження нашої держави в групу європейських країн-лідерів за соціально-економічним розвитком» [1, с. 71].

К.В. Павлюк, аналізуючи видатки бюджетів на розвиток людського капіталу, зазначає: «Категорія людського капіталу відображає новий підхід до визначення ролі людини, а також зростаюче значення інтелектуальної діяльності й неречового накопичення для усього відтворення суспільного життя, визнання необхідності й високої ефективності вкладень у людину» [2, с. 31].

В.І. Павлов та Л.М. Черчик вважають, що: «Одночасно із зміною речових елементів виробництва підвищуються вимоги до працівника: рівня його загальної освіти і підготовки, кваліфікації, фізичного стану, здатності швидко адаптуватися до нових умов виробництва. Скорочуються фізичні і збільшуються розумові та нервово-психічні витрати, росте нервова втома, зняти яку набагато важче, ніж втому від фізичного навантаження. Специфіка відтворення нервово-психічної енергії вимагає не лише збільшення тривалості відпочинку, а й переходу до його активних форм з використанням природних умов і ресурсів» [3, с. 22].

Проте розуміння у наукових колах важливості повноцінного відтворення людського капіталу не означає, що в нашій країні створені для цього умови.

Саме недостатня увага владних структур до створення рекреаційного середовища для відтворення людського капіталу визначила актуальність даного дослідження.

Виходячи із зазначеного, у даній статті автори ставлять перед собою за мету на прикладі Рівненської області дослідити роль рекреаційних ресурсів у відтворенні людського капіталу та запропонувати механізми їх поліпшення.

Відповідно до мети дослідження в роботі передбачається вирішити такі завдання:

- дослідити стан рекреаційного середовища Рівненської області;
- проаналізувати структуру фінансових ресурсів, які спрямовують на поліпшення рекреаційного середовища регіону;
- встановити залежність між станом рекреаційних ресурсів області і ефективністю відтворення людського капіталу;
- запропонувати механізми поліпшення рекреаційних ресурсів регіону.

Рівненська область має сприятливі природно-кліматичні та ресурсні умови для рекреації. Проте для нас важливо дослідити тенденції в поліпшенні або погіршенні рекреаційних ресурсів на території області для того, щоб визначити передумови для відтворення людського капіталу в майбутні роки.

Аналіз використання лісових ресурсів Рівненської області показує, що після 1995 року щорічно зростає площа рубок лісу. Так, у 2006 році площа рубок була на 39 % більшою, ніж у 1995 році. Відповідно – 47,8 та 34,4 тис. га (табл. 1).

Протягом аналізованого періоду ліси області зазнавали значних збитків від пожеж, шкідників і хвороб. В окремі роки ситуація із пожежами мала вигляд особливо загрозливої для лісового комплексу регіону. Наприклад, у 1995 році пожежами було пройдено 588 га, у 2006 – 243 га.

З 2000 по 2006 рік площа лісів, заражена шкідниками і хворобами, зросла з 1051 до 7989 га, або в 7,6 раза. В той же час площі, на яких був проведений захист лісу від шкідників і хвороб, з 2002 року постійно зменшуються. Якщо у 2002 році шкідників та хвороби було ліквідовано на площі 6268 га, то в 2006 році – тільки 698 га, або в 9 разів меншій.

Як позитивний факт потрібно відмітити, що з 2002 року постійно зростають площі посадок і посівів лісу. Так, у 2006 році було посаджено і посіяно лісу на площі 4242 га, що в 2,3 раза більше, ніж у 2000 році. Однак слід зазначити, що лісові насадження гинули швидшими темпами, ніж відбувалося їх відновлення. Якщо в 2000 році загинуло 426 га лісу, то в 2006 – 1726 га, або в 4,1 раза більше. Таким чином, з кожним роком стан лісових насаджень області як одного з основних рекреаційних компонентів погіршувався.

Таблиця 1 – Аналіз лісовідновних та лісозахисних робіт на території Рівненської області

Показник	Рок					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Площа рубок лісу, тис. га	34,4	45,3	45,7	48,5	47,8	47,8
Лісова площа, пройдена пожежами, га	588	41	257	21	14	243
Лісовідновлення, га	3805	3466	3270	4558	4807	5903
У т. ч. посадка і посів лісу, га	2803	1868	2112	2717	2997	4242
Загальна площа осередків шкідників і хвороб лісу, га	...	1051	2568	6480	6500	7989
Захист лісу від шкідників і хвороб, га	...	9616	13847	11640	9804	9256
Ліквідовано осередків шкідників, і хвороб лісу заходами боротьби, га	10817	845	6268	1216	1162	698
Загибель лісових насаджень, га	...	426	1453	1566	1801	1726

* Таблицю складено за даними [4], [5]. «...» - дані відсутні

У мисливських угіддях Рівненської області кількість диких копитних тварин зменшилася з 9612 голів у 1995 році до 8105 – у 2002 році, або на 15,7 %. До 2006 року їх кількість зросла до 10163 голів, або була на 25,4 % більшою, ніж у 2002 році, але тільки у цьому році був перевищений показник 1995 року (табл. 2).

Кількість хутрових звірів на території Рівненщини протягом досліджуваного періоду залишалася практично незмінною, в межах 54 – 56 тис. голів, і тільки у 2006 році зросла до 59 тис. голів. Щодо пернатої дичини, то її кількість у мисливських угіддях області зменшилася з 211 тис. голів у 1995 році до 147 – у 2000 році, або в 1,4 раза, після чого

почала зростати. Проте у 2006 році цей показник – 187 тис. голів був на 11,4 % меншим від показника 1995 року.

При цьому витрати регіону на охорону та відтворення диких звірів та птахів зростали повільнішими темпами, ніж відбувалося зростання валового регіонального продукту (ВРП). Так, якщо зазначені витрати зросли з 354 тис. грн у 2000 році до 728 – у 2005, або в 2,1 раза (табл. 2), то ВРП за цей період збільшився з 2513 до 7263 млн грн, або в 2,9 раза [6, с. 44], що спричинило зменшення в мисливських угіддях лосів, оленів благородних, білок, лисиць, ондатр [4, с. 147].

Оскільки мисливство є одним із компонентів рекреації, то зменшення поголів'я тваринного світу потрібно розглядати як погіршення умов для відтворення людини.

Таблиця 2 – Кількість диких тварин у мисливських угіддях та витрати на відновлення ресурсів мисливського господарства Рівненської області, у фактичних цінах

Показник	Роки					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Кількість копитних тварин, голів	9612	9362	8105	9218	9496	10163
Кількість хутрових звірів, голів	54637	55950	54154	55433	56141	58833
Кількість пернатої дичини, тис. голів	211	147	163	184	189	187
Витрати на охорону та відтворення диких звірів та птахів, тис. грн	174	354	445	687	728	828
Витрати на штучне розведення мисливських звірів і птахів для розселення, тис. грн	...	-	10	101	170	99
* Таблицю складено за даними [4]. «...» - дані відсутні. «-» - фінансування не було						

З 2000 року споживання свіжої води в Рівненській області щорічно до 2005 року зростало, у результаті чого у 2006 році було спожито свіжої води на 27,2 % більше, ніж у 2000 р. Одночасно обсяги скинутих забруднених стічних вод зросли з 18 млн м куб. у 2000 році до 31 млн м куб. – у 2002 році та 30 млн м куб. – у 2005 році. А обсяги скинутих вод без очищення зросли з 0,7 млн м куб. у 2000 році до 5,4 – у 2004 та 5,0 – у 2005 роках. При цьому потужності очисних споруд зменшилися з 145 млн м куб. у 1995 році до 116 – у 2006, або на 20,0 % (табл. 3).

Таблиця 3 – Показники водокористування та введення в дію споруд для очищення вод в Рівненській області

Показник	Роки					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Спожито свіжої води, млн м куб.	190	125	143	149	160	159
Скинуто забруднених стічних вод, млн м куб.	31	18	31	24	30	25
У т. ч. без очищення, млн м куб.	0,1	0,7	3,1	5,4	5,0	2,3
Потужності очисних споруд, млн м куб.	145	133	128	118	118	116
Введено в дію потужностей станцій для очищення стічних вод, тис. куб. м за добу	-	-	0,86	6,79	-	-
Введено в дію потужностей систем оборотного водопостачання, тис. куб. м за добу	29,00	-	-	-	-	-
* Таблицю складено за даними [4]. (-) фінансування не було						

Протягом досліджуваного періоду в регіоні тільки у 2002 та 2004 роках були введені нові потужності для очищення стічних вод, а системи оборотного водопостачання на Рівненщині після 1995 року взагалі не вводилися.

Зазначене спричинило погіршення якості питної води та зростаюче забруднення відкритих водойм, що робить непридатними для відпочинку людей окремі річки, озера та водосховища.

Кількість санаторіїв та пансіонатів з лікуванням на Рівненщині зростає з 7 у 1995 році до 13 – у 2004, проте до 2006 року знову знизилася до 9 одиниць. Щодо санаторіїв-профілакторіїв та баз відпочинку, то їх кількість зменшилася відповідно з 10 і 21 у 1995 році до 6 і 8 – у 2006 році, або в 1,7 та 2,6 раза (табл. 4).

Таблиця 4 – Санаторно-курортні і оздоровчі заклади Рівненської області, одиниць

Показник	Роки					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Санаторії та пансіонати з лікуванням	7	9	12	13	10	9
Санаторії-профілакторії	10	9	7	7	6	6
Бази та інші заклади відпочинку	21	21	18	15	14	8
* Таблицю складено за даними [4], [5].						

Таким чином, на підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що за більшістю показників стан рекреаційних ресурсів Рівненської області протягом досліджуваного періоду (1995 – 2006 роки) погіршувався.

Вище відмічалось, що однією з причин зменшення в області кількості диких тварин було недостатнє фінансування на відтворення тваринного світу. Наведені нижче дані (табл. 5) засвідчують, що якщо у 2002 – 2004 роках індекси витрат області на охорону навколишнього природного середовища зростали, то з 2005 року вони почали значно знижуватися. Аналогічну тенденцію мало і державне фінансування витрат області на охорону НПС. Якщо частка витрат області на охорону НПС за рахунок коштів державного бюджету зростає з 0,2 % у 2000 році до 18,8 % - 2004, то у 2006 році цей показник становив тільки 7,6 %.

Таблиця 5 – Витрати на охорону навколишнього природного середовища (НПС) Рівненської області

Показник	Роки				
	2000	2002	2004	2005	2006
Витрати на охорону НПС, млн грн	68	102	168	129	118
Індекси витрат на охорону НПС, % до попереднього року	87,1	113,7	140,1	76,4	91,4
Частка витрат на охорону НПС за рахунок коштів державного бюджету, %	0,2	1,3	18,8	11,0	7,6
* Таблицю складено за даними [4]					

Незадовільне рекреаційне середовище і відповідно ситуація із відтворенням людського капіталу спричинили збільшення захворюваності жителів області. Так з 1995 по 2005 рік загальна кількість вперше зареєстрованих захворювань на 100 тис. населення області зростає з 63206 до 78454, або на 24,1 %. Протягом зазначеного періоду ще швидшими темпами в регіоні зростає захворюваність населення на активний туберкульоз (на 44,6 %), психічні розлади внаслідок вживання алкоголю

(на 68,2 %), наркотичних та токсичних речовин (25,0 %). Хоча потрібно відмітити, що у 2006 році захворюваність на більшість видів хвороб почала зменшуватися. Разом з тим з 2000 по 2006 рік кількість ВІЛ-інфікованих зростає в 4,3 рази, а хворих на СНІД – в 10 разів (табл. 6).

Отже, можна стверджувати, що існує пряма залежність між станом природного середовища області та рівнем захворюваності населення, або здатністю рекреаційних ресурсів забезпечувати відтворення людського капіталу.

Проте ніякими статистичними даними не можна зафіксувати втрату продуктивності праці працівників через їх моральну незадоволеність проведеними вихідними, відпусткою, отриманими оздоровчими процедурами, погіршення самопочуття через загазовану атмосферу, зниження якості питної води і навіть через неможливість ознайомитися з історичним минулим краю. Тому щоб створити умови для існування здорового населення як на рівні регіону, так і на рівні держави необхідно забезпечити відновлення рекреаційних ресурсів.

Таблиця 6 – Захворюваність (кількість випадків вперше зареєстрованих захворювань) у розрахунку на 100 тис. населення Рівненської області

Показник	Роки					
	1995	2000	2002	2004	2005	2006
Усі захворювання	63206	67032	72289	75411	77081	78454
Захворюваність на злоякісні новоутворення	227	248	256	250	254	241
Захворюваність на активний туберкульоз	56	66	72	71	81	77
Захворювання на розлад психіки та поведінки внаслідок вживання:	88	97	104	123	148	145
- алкоголю	7,6	15,3	18,9	10,2	9,5	8,9
- наркотичних та токсичних речовин						
ВІЛ-інфіковані	...	2,1	7,3	7,3	7,1	9,1
Хворі на СНІД	...	0,3	0,2	1,6	2,1	3,0

* Таблицю складено за даними [4], [5]. «...» - дані відсутні

При цьому в першу чергу увагу потрібно приділяти не лікувальним закладам, а установам і ресурсам, які створюють умови для недопущення погіршення здоров'я населення та повноцінного відтворення людського капіталу.

ВИСНОВКИ

Виходячи із вищезазначеного, можна зробити такі висновки:

– Рівненська область, володіючи значним природно-ресурсним потенціалом, не забезпечує ефективного використання своїх рекреаційних ресурсів. Більше того, за останнє десятиріччя в регіоні зменшилася кількість лісових насаджень і диких тварин, санаторіїв-профілакторіїв і баз відпочинку, погіршилася якість атмосферного середовища та водних ресурсів, які використовуються для питних потреб і відпочинку населення;

– організаційно-правові структури, задіяні в рекреаційному комплексі регіону, за останнє десятиріччя, не зазнали суттєвих змін: слабо задіяний середній і малий бізнес, не створені передумови для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій;

– в той же час держава, володіючи переважною частиною рекреаційних ресурсів регіону, не забезпечує достатнього фінансування заходів з відновлення природно-ресурсного потенціалу та створення бази

для відтворення людського капіталу. До більшості лісових та водних ресурсів, здатних забезпечити повноцінний відпочинок населення, відсутні якісні під'їзні шляхи, біля них не побудовані сучасні санаторії та бази відпочинку, не обладнані стоянки для автотранспорту.

Для усунення зазначених недоліків необхідно впровадити комплексну програму розвитку рекреаційної бази регіону, яка повинна включати такі заходи:

- збільшення державного та регіонального фінансування на відновлення лісових та тваринних ресурсів, покращання атмосфери і водного середовища, побудови санаторно-оздоровчих комплексів та організації туристичних маршрутів;

- розвідування нових територіальних зон та мінеральних компонентів, які можуть бути використані як рекреаційні ресурси;

- створення умов для залучення в рекреаційний бізнес приватного капіталу. Приватні інвестиції необхідно залучати для побудови оздоровчих закладів, готелів, спортивних споруд, платних доріг, розведення оригінальних для краю насаджень та тварин, вирощування грибів і ягід, добування мінеральних вод та використання лікувальних грязей. В основі пільгових умов для інвесторів в рекреаційне середовище повинно лежати звільнення від оподаткування на перші 2 – 3 роки, прискорена амортизація природоохоронних та рекреаційних основних фондів, продаж або передача в довготермінову оренду земельних, лісових та водних ресурсів.

Посилення уваги з боку органів державної і місцевої влади до розвитку рекреаційного середовища дозволить посилити їх роль у відтворенні людського капіталу та зменшити витрати держави на фінансування лікувальних закладів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Данилишин Б., Куценко В. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання // Економіка України. – 2006. - № 1. – С. 71 – 79.
2. Павлюк К. В. Видатки бюджетів на розвиток людського капіталу як чинник економічного зростання // Фінанси України. – 2006. - № 9. – С. 30 – 46.
3. Павлов В. І., Черчик Л. М. Рекреаційний комплекс Волині: теорія, практика, перспективи: Монографія. – Луцьк: Настир'я, 1998. – 124 с.
4. Статистичний щорічник Рівненської області за 2006 рік. – Рівне, 2007. – 570 с.
5. Статистичний щорічник Рівненської області за 2002 рік. – Рівне, 2003. – 587 с.
6. Статистичний щорічник України за 2006 рік. – К.: Консультант, 2007. – 552 с.

Борейко В.І., канд. екон. наук;

Скаковська С.С., старший викладач

Надійшла до редакції 20 червня 2008 р.